

De necessitate conversionis ad phantasmata.

Sed inquires : An ista reflexio ad phantasmata, et cognitio indirecta singularium sit idem quod conversio ad phantasmata, quæ communiter ad omnem cognitionem pro isto statu dicitur necessaria, et quid sit illa; an vero requiratur reflexio supra ipsum actum intellectus, et potentiam ejus, ut inde deveniatur ad phantasma, et cognoscatur singulariter. Respondetur, non requiri ad cognitionem singularis, reflexionem supra proprium actum intellectus, quæ est reflexio rigorose dicta, sed sufficit reflexio super phantasma, quod est alterius potentia; dicitur tamen reflexio, quia est ordinatio actus et conversio ad potentiam unde originatur ipsa cognitio intellectus. Aliquando tamen datur etiam prima reflexio, et mediante illa potest etiam pertingi ad singulare in phantasmate, ut S. Thomas docet quæst. de Anima, artic. xx ad 4 ex his quæ secundo loco ponuntur, et quæst. v de Verit. art. v. Sed tamen non requiritur semper hæc reflexio, quia hæc ordinatur ad cognoscendum actum intellectus in actu signato, experimur autem nos cognoscere singularia ad extra sine hoc quod aliquid attingamus de actu nostro, vel reflectamus ad illum, non ergo requiritur ista reflexio super actum intellectus ad cognoscendum singulare, imo nec super ipsum phantasma, ut actus quidam est in se, sæpius enim experimur nos in intellectu agere de singularibus sine hoc quod recordemur actus phantasie, et multi qui Philosophiam ignorant, quid sit ille actus non attingunt. Sufficit ergo reflexio ad objectum representatum in phantasmate, quod est singulare,

hoc enim connotatur in ipsa specie abstracta ab intellectu agente, tanquam terminus a quo qui relinquatur, exprimitur vero directe in ipso phantasmate. Et per hoc quod intellectus convertitur ad attendendum id quod connotative in sua specie representatur, dicitur converti seu reflectere ad phantasmata, id est, objectum directe representatum in phantasmate.

Et quod hæc reflexio intellectus ad phantasmata sufficiat ad cognoscendum singulare, sumitur ex D. Thoma prima parte, quæst. LXXXVI, articulo primo, ubi inquit : « Quod intellectus noster indirecte et per quamdam reflexionem potest cognoscere singulare, quia sicut supra dictum est, etiam postquam species intelligibiles abstraxerit, non potest secundum eas actu intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata, in quibus species intelligibiles intelligit, ut dicitur in tertio de Anima. » Reducit ergo S. Thomas reflexionem cognitionis attingentis singulare, ad ipsam necessitatem convertendi se ad phantasmata in cognitione sua, quæ conversio tunc dicitur reflexio, cum attendit intellectus ad id quod connotative, et quasi in obliquo in specie intelligibili representatur, et respicit illud, ut principaliter, et ultimate intentum ad cognoscendum. Et si ad hoc plures attendissent, non ita aspera appareret eis sententia D. Thomæ de cognitione singularium indirecte et per reflexionem, quia hoc solum reducit ad conversionem ad phantasmata, secundum quod per hanc conversionem intenditur cognitio singularitatis, quæ solum in obliquo tangitur in specie immateriali, et abstracta.

Necessitas autem hujus conversionis ad phantasmata in quolibet actu nostræ intellectus traditur a D. Thoma, prima parte, questione

LXXXIV, articulo septimo, ex Aristotele tertio de Anima, text. xxxix, ubi dicitur : « Quod nihil sentiens, nihil addiscat, aut intelliget, sed oportet cum speculetur, aliquid phantasma speculari. » Cujus rationem affert ibi D. Thomas, quia proprium objectum nostri intellectus est quidditas materialis, seu natura, aut substantia, aut interioritas rei existentis in materia corporali. Cum ergo natura hæc non existat nisi in aliquo individuo non potest cognosci ab intellectu plene et complete, nisi usque ad individuum se extendat, eo quod intellectus nititur cognoscere verum, et ad hoc ordinantur ejus conceptus et cognitio, veritas autem sumitur per conformitatem ad esse vel non esse, esse autem invenitur in individuis, ergo ut intellectus ad veritatem ordinet conceptiones suas, oportet ordinare ad esse, quod invenitur in singularibus, et consequenter ad phantasmata, in quibus singularia representantur. Ad hoc, cum species illæ sint abstractæ a singularibus materialibus, licet non representent hoc aut illud determinate, sed in communi, tamen non possunt totaliter abstrahere a connotatione individuum, quia natura illa sic abstracta similitudinem ad rem ut existentem in individuis habet, et ita sicut in concipiendi res non potest totaliter præscindere ab aliquo esse, vel ordine ad esse, vel ad instar esse, quia ens sub quo omne objectum intelligitur, dicitur ordinem ad esse, ita non potest præscindere ab aliqua similitudine individui, in quo solum reperitur esse, et ita converti ad phantasma est necessarium in omni cognitione in qua adumbratur aliquid esse rei sensibilis, quod in solis singularibus invenitur, singularia autem in sensibus representantur. Et hoc ipsum testatur experientia, quando enim conamur aliquid per-

fecte intelligere, formamus phantasma, in quibus ea inspicimus, quasi ad similitudinem singularium veritatem explorantes, vel si non adhibentur phantasmata convenientia est periculum declinandi ad falsitatem.

Quod vero reducitur hæc dependentia a phantasmatibus ad penam peccati, ut facit Scotus in 1, dist. II, quæst. III, et dist. XLV, quæst. III, vel ad subornationem naturalem potentiarum, quarum si una attingit illudmet objectum quod alia, oportet quod una operante, altera etiam operetur, optime refutatur a Cajetano 1 p. q. LXXXIV, art. VII, quia etiam ante peccatum Adam intelligebat per conversionem ad phantasmata, et accipiendo species a sensibilibus, ut docet S. Thomas 1 p. q. xciv, art. II ad hoc enim Anima naturaliter unitor corpori, ut per sensus accipiat species, et dependenter ab eis intelligat, hoc autem naturale est Animæ, nec ex peccato ei provenit, alias ratione peccati peteret esse in corpore, et dependenter a corpore intelligere, et species accipere. Eadem autem ratio est accipiendi species, et utendi illis, quia utitur illis eo modo quo representant, et representant cum connotatione ad corpus. In statu autem glorificationis non habet Anima istam dependentiam a phantasmatibus, quia habet scientiam infusam non acceptam a sensibus, quæ ipsi Animæ separatæ datur, et cum reunitur corpori, habet ita plenum dominium in illud ex glorificatione, quod potest uti scientia Animæ separatæ sine dependentia a sensibus, constat enim quod tunc perfecte cognosceret Angelos, quod non esset si non uteretur scientia Animæ separatæ. Quod vero operante una potentia circa unum objectum, etiam alia potentia quæ illud attingit circa idem debeat operari, est falsum cum potius tales

potentiæ se impediant si una intense operetur circa idem quod alia; phantasmata autem potius adjuvant intelligentiam, ut experientia testatur.

ARTICULUS V.

Expeditur difficultates contra doctrinam præcedentis articuli.

Primo arguitur: Quia singulare materiale directe intelligi neque repugnat ex parte speciei representantis, neque ex parte ipsius conceptus, ergo ex nulla parte. Antecedens quoad primam partem probatur, tum quia species Angelorum non minus, imo multo plus sunt spirituales, et immateriales quam nostræ, et tamen representant etiam directe ipsam singularitatem ut admittimus, ergo ex parte speciei seu representationis speciei non repugnat speciei rei singularis representans directe illam; tum etiam quia non videtur repugnare, quod detur species expressa representans directe singulare, ut plures Auctores sentiunt, ergo neque repugnabit dari speciem impressam saltem formatam ex præconceptis speciebus representantem singulare, siquidem non minoris immaterialis est conceptus, seu species expressa, quam impressa, ergo si potest stante illa immaterialitate representare conceptus ipsum singulare, cur non species impressa? Confirmatur, quia in Anima separata remanent species representantes singularia determinata, sicut Luc. xvi, de illo divite dicitur, qui recordabatur se habere quinque fratres, et quod recepisset bona in ista vita, omnia singularia sunt determinata et sensibilia, et tamen hæc singularia non intelligit per conversionem ad phantasmata, ut de se patet, quia cessant cum corpore in quo subiectantur, neque per species de novo

infusas, quia hæc non possunt distincte, et perfecte representare individua sensibilia, quæ apud nos fiunt, eo quod non potest Anima tanta efficacia operari circa istas species infusas, sicut Angeli, ut supra ex D. Thoma diximus, ergo species quas hinc defert, debent ei representare distincte et determinate ipsa singularia. Præterquam quod illæ species, vel supernaturales, et sic Anima indigeret supernaturali lumine ad cognoscenda objecta singularia sensibilia, et consequenter ex vi status naturalis illa non cognosceret, vel si sunt naturales, ergo conaturale erit Animæ cognoscere singularia materialia directe, atque adeo id etiam pro hac vita debet ei convenire.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur esse longe disparem rationem de speciebus Angelicis, et de nostris, nam species Angelicæ infunduntur a Deo et representant non prout a Deo derivantur, et ut dicit Augustinus in de Genesi ad litteram, cap viii: « Quæ infra Angelos sunt ita causantur, ut prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo, » quod testimonium citat et sequitur S. Thomas 1 part. quæst. lv, artic. 1. Quare species illæ non representant singularia accipiendo a rebus representationem, sed a principio ipsarum rerum quod est Deus. Ex hoc autem cernitur differentia, quod species nostræ non possunt immaterialem representationem objecti induere (nam quod entitative species ipsa immaterialis sit, non formaliter consideratur in specie sed materialiter) nisi exiundo condiciones materiales, sub quibus sensibilibus representantur objecta, et ideo ut ad tales condiciones materiales convertatur intellectus, non potest directe tendere per abstractionem, quia abstractio potius elongat ab illis, sed in-

diget reverti, seu reflecti ad sensus, ubi materiales illa condiciones representabantur, et attingebantur. At vero species Angelicæ cum non sumantur a rebus, sed deriventur a Deo qui est principium immateriale causans res materiales, non repugnat quod species ab ipso exemplatè representent immateriali modo naturas in universali, et extendantur usque ad individua sub eis contenta directe, eo quod non representant illas naturas prout abstrahunt ab individuis, sed prout descendunt a Deo; a Deo autem non solum derivatur natura, sed etiam individuatione ejus. Quare nos non dicimus omni speciei intelligibili repugnare representationem directam rei singularis materialis, sed speciei quæ sit intelligibilis per denudationem, et abstractionem a conditionibus materialibus, non quæ est intelligibilis per participationem a principio spiritali causante res materiales, quod est Deus. Et sic etiam species Angelicæ non adæquantur singularibus, sed universaliiori, et eminentiori modo representant tam naturas quam individuationem. Unde non indigent reflectere, et converti ad sensus representantes singularia, cum sensus non sint principia suæ cognitionis, sed ex ipso rerum omnium principio habent etiam singularia attingere.

Ad secundam probationem dicitur, quod ut jam ostendimus, etiam non datur conceptus representans directe singulare, bene tamen distincte et proprie supposita reflexione ad phantasmata, ut jam probatum est, licet verum sit quod in specie ipsa impressa connotative, et in obliquo continebantur ipsa singularia, prout ab illis representabat abstracte, et ideo conceptus exprimit conversione ipsa ad phantasmata id quod in connotato solum et in obliquo erat in specie. Unde ille secun-

das conceptus exprimens singulare, representat quidem illud distincte, et proprie, id est, tanquam ultimum terminum quem intendit, sed ex priori conceptu derivatum in quo natura directe representabatur in universali, et ideo dicitur reflexus, quia ex priori conceptu descendit, et ex natura universali revertitur ad ejus individuationem; ut sit autem conceptus reflexus stat bene, quod directe representet id quod respectu prioris reflexum est: sed tamen ipsemet conceptus rei singularis, ut diximus, quia immaterialis est, non representat singulare tantum et adæquate, sed ut contentum in natura communi, et ex illa revertens et descendens ad inferiora. Nunquam ergo datur conceptus, seu representatio immaterialis adæquate singulari immateriali, sed requiritur quod sub modo immateriali illud representetur, modus autem non est, quod sola entitas speciei sit spiritalis, sed etiam formalis ratio attingendi et representandi naturam immateriali modo, id est, abstracto a conditionibus materialibus, licet ad eas attendendas ex parte rei cognitæ etiam reflectat.

Ad confirmationem respondetur, quod Anima in statu separationis intelligit ad modum Angelorum tanquam spiritus separatus, non unicus, nec accipiens a corpore. Et ideo accipit species infusas et derivatas non ab ipsis rebus, sed ab ipso rerum principio Deo, nec sunt ei supernaturales, sed pro illo statu conaturales. Sed tamen propter imperfectionem luminis intellectualis in Anima non potest ita perfecte penetrare usque ad individua ex vi illarum specierum sicut Angelus, ideoque indiget determinatione aliqua, vel ex præcedenti cognitione relicta, vel ex aliqua nova immutatione, aut ordinatione Divina circa ipsam facta ut dictum est. Quare species quas

hinc secum defert, in quibus representabatur singulare sub modo immateriali, et cum reflexione, etiam deservire possunt ad determinandas illas species infusas universales, si quidem singulare representant, sed eo modo, quo fuit cognitum, id est, cum reflexione.

Secundo arguitur: Quia si species abstracta non representat singulare sed naturam in communi, seu modo indifferenti, oportet quod ad formandum conceptum de re singulari, licet per reflexionem determinetur ab aliquo, sed non ab aliquo intra intellectum, quia illud si est universale aequale est indifferens, si singulare inquiritur, quomodo producatur ab intellectu, et erit eadem difficultas nec ab aliquo extrinseco, v. g. phantasmate, quia cum sit corporeum et extra intellectum, non potest illum determinare intrinsece, cum non sit intra illum, nec determinat, quia est objectum cognitum, alias ad formandum conceptum rei singularis oportet cognoscere ipsum phantasma quod est contra experientiam; nec etiam assignari potest qua specie cognoscatur ipsum phantasma cum de re singulari non sit species in intellectu ante ipsam reflexionem, universalis autem species non sufficit, redit enim difficultas quomodo determinatur ad hoc singulare phantasma. Nec denique determinat phantasma speciem universalem per aliquam sympathiam potentialium, quia hæc sympathia nihil immutare potest in representatione ipsa speciei, et in conceptu producto, et cum hæc sympathia semper detur, quia non est aliud quam naturalis connexio potentialium, semper intellectus cognoscet singulare. Confirmatur, quia absurdum videtur tantum requiri ad cognoscendum substantias separatas in hac vita, sicut ad cognoscendum singulare materiale, illas

autem solum cognoscimus connotative in q. x obliquo, si ergo similiter dicimus nos cognoscere singularia, æquiparamus illa substantiis separatis, cum tamen hæc contineantur sub quidditate materiali, quæ est objectum proportionatum intellectus, substantiæ vero separatæ extra illud sunt.

Respondetur speciem representantem universaliter et indifferentem, determinari ad formandum conceptum de re singulari, extrinsece quidem ab ipso phantasmate ut ab objecto magis determinato ad quod convertitur intellectus, intrinsece vero a specie ipsa abstracta, quæ in obliquo et de connotato habitu dicitur importat ad illa singularia phantasmata tanquam ad terminum a quo relictum, representat enim naturam abstractam ab illis, unde relinquit aliquam connotationem et habitudinem ad illa, ratione cuius semper illa representatio et cognitio per eam facta, a phantasmatis dependet. Itaque ipsa species representans naturam movet etiam ad cognoscendum obliquum et connotatum talis naturæ, et originem unde primo abstracta est, et similiter ad verificandum id quod de illa natura cognoscitur, quia verificatio fit in ordine ad esse et ad singularia in quibus natura existit, ut jam explicavimus. Ad cognoscendum autem reflexe aliquid, non requiritur nova species directe representans, sic enim reflexio non esset, sed eadem quæ directe representat eum servit pro reflexione, quatenus in obliquo et connotato representat aliud, sic enim ostendimus in Logica, q. xxiii, ex variis locis D. Thomæ, quod reflexa cognitio non fit per aliam speciem ab objecto directo, sed per ipsammet, quatenus connotat, seu dicit habitudinem aliquam ad id quod reflexe cognoscendum est, puta ad actum ipsius in-

tellectus vel phantasie, ut videri potest in q. x de Veritat. art. ix ad 4 et 10, et in iii, dist. xxiii, quæst. 1, art. ii ad 3. Ubi docet actum, habitum et speciem cognosci reflexe per species ipsius objecti, quatenus connotat potentiam seu principia cognoscendi. Sic ergo per speciem representantem universale, non quomodo docunque, sed ut abstractum a phantasmatis, a singularitate ut a termino a quo, habet unde reflectere et reverli possit super ipsa singularia quæ in phantasmate directe representantur, et ita sufficit extrinseca et objectiva determinatio ex parte phantasmatum cum intrinseca illa representatione speciei connotative et in obliquo attingentis singularia. Et quando dicitur, quod si phantasma determinet ut objectum cognitum, necesse est cognoscere ipsum phantasma, respondetur quod non est necesse cognoscere ipsum phantasma, ut res quædam est in se, sed sufficit cognoscere objectum ejus, quod est singulare, et sic reflectetur supra representatum in phantasmate, licet non reflectatur super entitatem phantasmatis representantis. Nec sunt ita difficiles istæ reflexiones, quin multo majores faciant quotidie etiam homines rusticissimi, licet entitates conceptuum pauci intelligant, sed hoc non requiritur reflexionem singularium.

Ad confirmationem respondetur, substantias separatas et singularia materiali e diametro opponi in modo cognitionis nostræ, licet utraque videantur, connotative et solum in obliquo attingi ab ipsa. Substantiæ quidem separatæ, quia excedunt omnem quiddilatam materialem etiam abstracte cognitam; singularia autem materialia, qui non perveniunt adhuc ad talem abstractionem, sine qua objectum non proportionatur spirituali potentiæ abstractenti, et immaterialiter cognos-

centi; et ideo non eodem modo, sed extreme diverso et opposito cognoscuntur; sicut etiam effugere possunt intellectum aliqua objecta, quia excessivæ cognitionis ut Deus, alia quia minimæ entitatis, et etiam in visu quædam quia valde lucida, alia quia nimis minuta, non videntur, sed opposito modo.

Tertio arguitur: Quia iste modus cognoscendi singularia opponitur cognitioni eorum distinctæ, ergo non est ponendus. Antecedens probatur, quia semel abstracta specie hominis ab aliquo individuo, quando alius occurrit, vel alia species abstrahitur, vel non. Si non abstrahitur, ergo iste homo in singulari non poterit distincte cognosci, quia species quæ est in intellectu fuit abstracta ab alio homine, et consequenter ab alio phantasmate, et ad illud dicit connotationem et habitudinem, non ad aliud, ergo per illum non poterit fieri conversio ad aliud phantasma representans alium hominem in singulari. Si autem abstrahitur alia species representans hominem ab alio individuo abstractum, erunt duæ species in intellectu ejusdem rationis et speciei, quod in sententia D. Thomæ est impossibile, in alia superfluum. Confirmatur, quia si cognitio singularium est per reflexionem non ad ipsam entitatem phantasmatis, sed ad objectum, hoc in omni cognitione intellectus pro hoc statu invenitur, et sic omnis cognitio intellectus esset cognitio rei singularis. Nec videtur ista directa cognitio singularis requirere magnam perfectionem, cum conveniat sensui, et quiddique convenit potentiæ inferiori, convenire potest superiori; nec tantam imperfectionem, quæ non possit nostro intellectui convenire, cum intellectui Angelico conveniat directe intelligere singularia per suas species, quæ abstractiones sunt nostris.

Respondetur negando antecedens. Ad probationem dicitur, quod species semel abstracta ab uno individuo, si aliud individuum occurrat, pro eodem etiam applicari potest, nisi forte ex tali individuo melius natura ipsa communis intelligi possit, quæ ex priori nondum plene intellecta erat, tunc enim nova species produci poterit, eo quod in istis speciebus variatio representationis est variatio intrinseca, cum representatio ipsa naturalis sit. Cæterum si in ipsa natura communi non est aliquid variandum, sed solum in novo individuo cognoscendo, non oportet novam speciem generari, sed illa eadem poterit ad diversa individua, quæ in phantasmate occurrunt applicari, ad omnia enim similia unum simile sufficit, in quo omnia conveniunt. Quod si ipsa individua inter se habeant accidentia distincta et dissimilia, ad illa concurreret species illorum diversorum accidentium, quæ in intellectu generantur, nam etiam accidentia in communi abstrahuntur, et secundum quidditatem suam, et ubi diversa occurrunt accidentia, diverse species illorum accidentium applicantur, et sic cognoscitur diversum individuum. Ubi autem est eadem similitudo naturæ et accidentium, eadem species sufficit cum diversa applicatione, sicut etiam idem habitus prudentiæ ad omnia singularia applicatur media cogitativa, de quo D. Thomas in 1. p. quæst. lxxviii, artic. 1 ad 2, et II-II, quæst. xlvi, art. III ad 1. Videndus est etiam, quæst. II de Verit. artic. vi ad 3, et quæst. X, artic. v, ubi ostendit, quomodo per motum mentis ad phantasmata se miscet intellectus singularibus.

Ad confirmationem respondetur, quod licet in omni cognitione indigeamus converti ad phantasmata, sed non semper eodem modo; ali-

quando enim utimur phantasmate ut connotato tantum in specie intelligibili, et sic ab ipso singulari convertimur ad naturam ipsam in communi, et in confuso cognoscendam, non distincte in hoc vel illo individuo, et tunc cognoscitur res in universali, et individua quoad distinctam eorum cognitionem relinquuntur, solum vero aliquid in confuso accipitur simile phantasmati, et mediante phantasmate verificandum in re, et in esse singulari, et in hac cognitione non dicitur intellectus cognoscere singularia. Aliquando vero utitur intellectus phantasmate descendendo ab illa confusione et ratione communi, ad percipiendum aliquid distincte in singulari quod in phantasmate representatur, et tunc utitur reflexione speciei ad exprimendum distincte in intellectu id quod connotative et in obliquo solum representabatur in specie, in phantasmate autem directe, et ita incipit habere illud pro termino ad quem ultimum, et sic dicitur cognoscere singulare. Nec ista cognitio alias comparationes vel difficultates habet, quam procedere a communi seu confuso ad distinctum, quod cuilibet etiam rustico datum est. Et quod intellectus noster directe non cognoscat singularia sicut sensus est propter perfectionem supra illum, cognoscit enim idem quod potentia inferior, sed altiori modo, et non sicut ipsa, ut dicit S. Thomas 1. part. quæst. lxxxvi, artic. 1 ad 4. Quod vero non cognoscat directe sicut Angelus, provenit ex imperfectione sua, quia sumit immateriales species denudando a materialibus objectis, et sic relinquere debet immaterialitatem singularitatis, Angelus vero accipiendo ab ipso immateriali principio species representantes non solum naturam, sed etiam individuationem, quatenus totum a Deo descendit sub

modo immateriali, non autem accipit speciem adæquatam cuilibet singulari, sub modo materialitatis ejus: itaque tam noster intellectus, quam Angeli intelligunt singularia non per adæquationem, sed per universalitatem, sed noster intellectus abstrahendo illam et relinquendo singularitatem, Angelus vero descendente a Deo etiam singularitatem contemplantur.

Ex quo denique solvuntur minutiores objectiones, verbi gratia, quod intellectus illud directe debet cognoscere, a quo fortius movetur, movetur autem a singulari, quod est in sensu, quia sensus est immediatum ejus motivum. Item saltem individuum substantiæ debet directe cognoscere, quia sensus non cognoscit substantiam, sed exteriora accidentia, et sic non est alia potentia, a qua directe cognoscatur. Item intellectus directe comparat universale singularibus, et a singularibus cognitibus abstrahit universale, et singularia inter se comparat et distinguit, ergo oportet quod directe ipsa singularia attingat, præsertim cum prius illa cognoscat quam universale, hoc enim ab illis abstrahit. Et præsertim hoc occurrit in intellectu practico, qui versatur circa singularia. Sed respondetur ad primum, quod intellectus movetur a singulari non immediate, sed mediante intellectu agente reddente speciem immaterialem et spiritualem, non solum in entitate, sed etiam in representatione, et ita non movetur a singulari per adæquationem ad ipsum, sed per universalitatem sub qua continetur illa singularitas, et a qua abstrahitur universalitas, et ita fortius movet singulare ad apprehendendum naturam ejus, non singularitatem ejus. Ad secundum respondetur, quod substantia individualis, ut hæc cognoscitur a sensu ut sensibili per accidens, ab intel-

lectu non per adæquationem, sed ut contenta sub universali substantia, nec est necesse directe attingi ab intellectu. Ad tertium dicitur, quod universale representative invenitur in specie facta ab intellectu agente, qui non cognoscit, sed ex phantasmatibus per superiorem et elevatorem virtutem efficit speciem immaterialiter et abstracte representantem. Universale autem cognoscitive et comparative fit ab ipso intellectu, non quidem primo cognoscendo singulare distincte, sed primo cognoscendo valde in confuso, et in communi, deinde per reflexionem singulare attingendo, et postea etiam comparative et collative ex singularibus universale elicendo, et iterum ad singularia descendendo ut voluerit. Et sufficit illa reflexa cognitio ad intellectum practicum, qui versatur circa singularia, ut affirmat D. Thomas locis supra allegatis, in responsione ad tertium argumentum, et sumitur ex Philosopho III de Anima, text. LVII et LVIII.

ARTICULUS VI.

Utrum memoria, syndæresis, speculative et practicum sint diversæ potentiæ?

Primo inquires: An memoria proprie dicta inveniat in intellectu, et an sit potentia ab ipso distincta.

Respondetur quod memoriæ duo actus seu officia attribuantur. Primum est, conservare species, quod non pertinet ad actum cognoscendi, sed ad passivam informationem et retentionem specierum. Secundum est, recordatio præteritorum, quod pertinet ad actum cognitionis. Fuerunt ergo, qui utrumque munus memoriæ denegaverunt parti intellectivæ, ut de Avicenna refert S. Thomas II cont. Gent. cap. lxxiv,

et quæst. x de Verit. art. ii, et hoc ideo quia ipse existimabat species non existere in potentia, nisi dum actu cognoscit: et præsertim, quia noster intellectus pro hoc statu cum vult cognoscere præterita, præsto habet memoriam sensitivam, unde species hauriat, ad quid ergo opus est servare species in intellectu pro recordatione præteritorum? Quod confirmatur, quia ideo sensus externi non indigent conservatione specierum, quia possunt eas ab objectis accipere quoties voluerint, ergo etiam superflue ponuntur in intellectu, cum ad manum habeat phantasmata, unde illas extrahat, cum voluerit. Alii qui ponunt intellectum directe cognoscere singularia, consequenter non poterunt negare, quod in intellectu detur utrumque memoriæ munus, scilicet conservare seu retinere species et actum recordationis elicere.

Nihilominus S. Thomæ sententia inter usque media via procedit. Nam contra Avicennam docet in parte intellectiva conservari species, et negat memoriam quantum ad actum recordationis quo directe cognoscat singularia præterita. Sumitur ex ipso D. Thomæ i p. quæst. LXXIX, art. vi, et q. x de Verit. art. ii, adjuncto etiam eo quod docet i^a part. quæst. LXXXVI, art. i, et supra ponderavimus de cognitione singularium reflexa. Unde pro ista parte probanda, quod non datur actus memoria in intellectu quantum ad directam notitiam rei præteritæ, quæ semper singularis est, universale enim non præterit, sed solum res prout existens, non est opus aliam adhibere probationem, quam quæ præcedenti articulo allata est ad probandum non dari cognitionem singularium directam in intellectu. Et ex eisdem principiis manet probatum, quod datur quantum ad indirectam, possunt enim manere species in intel-

lectu representantes singularem a se cognitum reflexe, et ita per speciem representantem objectum ut cognitum a se, et ipsum actum suum quo cognovit, recordatur intellectus rei præteritæ, ut docet S. Thomas p. i q. LXXIX, art. vi ad 2 in fine, et quæst. x de Verit. art. ii.

Quare solum restat probare primam partem sententiæ D. Thomæ contra Avicennam. Et hanc probat sanctus doctor, quia spiritualis et immaterialis natura, qualis est intellectus non minus est conservativa specierum quas recipit, quam materia corporalis, cum potius natura spiritualis immutabilior, et firmiter sit. Species autem de se sunt formæ permanentes, non sicut operationes et actus secundi, præsertim quando sunt species indifferentes et representantes res in absentia et in presentia, ut videmus dari in parte imaginativa, et tales sunt etiam in intellectu, qui utique in absentia etiam intelligere potest, ergo non est ratio cur intellectus non conservet illas. Deinde, quia intellectus non perdit habitus, sed conservat illos, alias non diceremur scientes in habitu, sed solum quando actu intelligimus, ergo similiter conservat species, quia habitus scientiarum ex illis formatur, et ex illis dependet; imo si quis amitteret species quibus posset scire, statim habitum scientiæ amitteret, sicut Anima carens speciebus, quando creatur, non potest dici sciens, etiam si entitatem habitus haberet, quia non est proxime potens ad actum cognitionis et scientiæ, carendo speciebus. Et ita Aristoteles iii de Anima, text. vi, dicit: « Animam esse locum specierum, non totam, sed intellectivam, » locus autem conservativus est rei locata, ergo et Anima specierum, quæ non in essentia Animæ, sed in potentia intelligente sunt.

Et quia memoria proprie dicitur

per ordinem ad actum ejus cognoscitivum, qui est recordari, ubi non est proprie recordatio, neque memoria est, ut etiam sentit D. Thomas quæst. x de Verit. articul. ii. Sola autem conservatio specierum non facit simpliciter memoriam, etiam si sit conservatio speciei de re præterita, quia ista per se ordinatur ad actum, et ita ubi deficit actus memorandi, proprie deficit memoria.

Ex quo patet id quod vocamus memoriam in intellectiva parte, scilicet conservare species, non petere distinctam potentiam ab intellectu quia in potentiis immaterialibus ad conservandum seu retinendum, non requiritur peculiaris dispositio quæ diversam exigit potentiam sicut in corporalibus petitur distinctum temperamentum, et organum ad diu conservandum, quam ad simpliciter recipiendum, in spiritualibus autem ipsa natura immaterialis recipiens immaterialiter, sufficit ad diu conservandum, quia immaterialia minus sunt subjecta mutationi et corruptioni. Et sicut intellectus recipit habitus, quos diu conservat, ita poterit conservare species, quantum de se, sine additione alterius potentie, quousque ab aliquo contrario corrumpantur. Non ergo opus est distincta potentia memoriæ pro eo, quod est conservare species. Pro actu autem memorandi multo minus quia non cognoscit directe, sed reflexe singularia præterita, ut diximus, ergo autem proprium est intellectus, qui solum indirecte cognoscit singularia: ergo quantum ad hoc sufficit potentia intellectiva, nec enim penes indirectos seu reflexos actus potentia distinguuntur, sed penes directos, quando inducunt diversum immaterialitatis modum in cognoscendo.

Ad fundamenta Avicennæ. Ad primum respondetur, species perma-

nere in absentia sensibilem, ut constat in parte sensitiva, cum recordamur rei absentis, aut mortuæ, et sic non possunt dari species solum quando quis actu cognoscit, alias postquam aliquis desit cognoscere, et objectum etiam desinit esse, non posset cognosci, quod adversatur experientiæ. Ergo multo magis species intelligibiles non dependebunt ab actuali cognitione objecti, quia magis immateriales sunt, et ad objecta absentia se extendunt. Quod vero dicitur, non indigere intellectum conservatione specierum cum ad manum habeat phantasia et memoriam sensitivam, unde accipiat, respondetur hoc futile esse, tum quia magis hoc pensandum est ex ipsa natura specierum et intellectus, quæ sunt immateriales, et magis se conservant, quia minus corruptioni sunt obnoxia tum quia manent in Anima separata, ut possit recordari singularium, quæ hic cognovit, et per illas species determinare eas quæ sibi infunduntur, ut diximus præcedenti articulo; tum denique, quia intellectus recordatur non solum res ipsas, sed etiam actus suos, et se hoc vel illo modo intellexisse, vel voluntatem affectam fuisse, et hoc non conservatur in memoria sensitiva, cum sit quid spirituale, ergo in intellectu, ut possit hujus recordari.

Ad confirmationem respondetur, esse diversam rationem de sensibus externis, quia cum non possint cognoscere nisi in presentia objecti, et ita presentis, ut non sit impeditum emittere species per medium, frustra servarentur species in sensibus. In potentiis vero quæ cognoscunt res in absentia, aut in universali, et indifferentem ad præsens, vel absens, et immaterialiter, oportet conservari species, tum propter fines dictos, tum quia natura earum id exigit, ut explicavimus.

Nec pertinet præcise ad intellectum cognoscere præteritum nisi, vel in communi et per modum quidditatis, quod non est actus memoriae, quæ præcisam quidditatem non respicit, sed sub existentia præterita, vel comparando præteritum ad præsens, et futurum, sub qua relatione intellectus mesitur tempus; vel solum indirecte illud cognoscit, et non per distinctam realiter potentiam ab intellectu, sed per eandem secundum diversa officia, vel formalitatem.

Secundo inquires: An sint diversæ potentia ratio superior et inferior. Respondetur negative, quia per rationem superiorem et inferiorem, non designantur diversæ potentia, sed diversa principia regulativa actionum, quia per rationem superiorem intelligitur ratio seu lex suprema, quæ respicit rationes æternas, ratio vero inferior est quæ respicit temporales, ut ex D. Augustino XII de Trinit. c. IV et VII et VIII docet S. Thomas I p. quæst. LXXIX, art. IX, et I-II, q. LXXIV, art. VII et IX et X. Igitur ratio superior, et inferior habent se sicut principia universalissima, vel minus universalia, quorum unum potest regulari, aut reduci, vel defendi per aliud, sicut in scientiis Metaphysica utitur altissimis principiis, ideoque sapientia dicitur, Physica vero, aut Mathematica, principiis minus universalibus, et quæ per priora regulantur, et in artibus, illæ quæ sunt superiores, et architectonicae respiciunt altiora principia, quam inferiores seu ministeriales; sic in practicis rationes æternæ respiciunt ultimum finem et sunt suprema regulæ seu principia agendorum, rationes vero temporales sunt regulæ inferiores, et per priores regulandæ. Omnia autem hæc comprehenduntur sub uno modo intelligendi, et sub universalitate entis, ideoque non magis per-

tinent ad diversas potentias, quam artes superiores et inferiores, scientiæ superiores et inferiores, principia universalissima, vel minus universalia, quæ omnia inter se ordinata sunt, et sub eodem modo intelligendi ad modum quidditatis sensibilis contineri possunt.

Dices: Appetitus sensitivus immediate regulatur a cogitativa, hæc vero movetur a ratione, ergo ad distinctas potentias pertinent ratio inferior et superior. Respondetur cogitativam quidem esse movens inferius, non tamen rationem inferiorem, aliud est autem ratio inferior, aliud movens inferius. Ratio inferior est principium regulandi modo rationali, licet non supremo, et universalissimo modo ratiocinandi. Cogitativa autem non regulat et movet rationali modo, sed si in aliquo deliberat aut regulat est ex participatione rationis moventis et deliberantis. Unde per se et primordialiter non est ratio regulans.

Tertio inquires: An speculativum et practicum petant distinctas potentias. Respondetur negative quantum est ex vi practici et speculativi, nisi alias differant in diversa immaterialitate, sicut speculativum Angeli, et practicum hominis. Ratio autem est, quia ad eundem intellectum pertinet attingere veritatem in se, et ex illa dirigere operationes, et voluntatem quæ est inclinatio consecuta ad intellectum. Constat enim, quod intra idem genus intelligendi, et in eadem potentia potest dari cognitio veritatis et directio operis seu voluntatis, quia ad cognitionem per se sequitur inclinatio seu voluntas, et ita cognitio per se est directiva voluntatis in agendo. Speculativum autem et practicum distinguuntur per hoc, quod speculativum apprehendit res, ut sciat illas, practicum autem dirigitur, exequatur seu faciat extra intellectum, nam ad dirigen-

dum speculationem ipsam intra intellectum sufficit speculatio, et non requiritur practica directio, quia speculatio antecedenter ad practicum habere debet sufficientia principia ad dirigendum se, ut sine errore procedat, et ut attingat veritatem, alias non posset antecedere practicam directionem veram, et recta speculatio, ergo directio et ordinatio speculationis, non est practica, sed speculativa, et ideo in Logica, quæstione prima, defendimus Logicam esse speculativam, quia non dirigit opus quod est praxis, sed opus quod est speculatio, et ideo anteverit omnem practicum, quia practicum sequitur ad speculativum utique ordinatum et rectum, et non errori subiectum, quod fit per regulas logicales. Nec ratio boni, quam respicit practicus intellectus, est bonum ut appetibile formaliter, sed ut dirigibile, et cognoscibile, et sic non extrahitur a ratione veri, bonum enim etiam est verum et cognoscibile.

Quarto inquires: An syndæresis, et conscientia sint distinctæ potentia ab intellectu. Respondetur negative, ut docet S. Thomas I p. quæstione LXXIX, articul. XII et XIII, sed syndæresis nominat habitum principiorum regulantium practice actiones, conscientia vero applicationem eorum ad operandum: neutrum autem distinctam potentiam exigit ab intellectu. Et licet aliqui dixerint syndæresim ad voluntatem pertinere, quia versatur circa bonum, tamen quia non versatur circa illud per modum inclinationis et affectus, sed per modum directionis regulantis, quæ fit per iudicium, ideo ad potentiam iudicativam, et cognoscitivam pertinet. Unde dicitur Psal. IV: *Signatum est super nos lumen cultus tui Domine*: et Rom. II, dicitur: *Ostendi legem naturalem scriptam in cordibus*, ostensio autem

ad intellectum pertinet: quod etiam affirmat Hieronymus hom. I in Ezech. Augustinus lib. II de serm. Domini in monte, D. Thomas citatis locis. Et ratio est, quia sicut in discursu speculativo oportet devenire ad aliqua principia naturaliter nota in ratione veri, ne sit processus in infinitum, ita in practicis ad aliqua principia naturaliter nota in ratione regulantis, et convenientis, ut *quod bonum est faciendum, malum fugiendum*, et habitum talium principiorum vocamus syndæresim.

An vero sit habitus acquisitus, an naturaliter congenitus. Respondetur aliquos sentire, quod est omnino indistinctus ab ipso intellectu. Sed D. Thomas I-II, quæst. LI, art. I et II cont. Gent. cap. LXXVIII, dicit habitum principiorum esse partim acquisitum, partim naturalem. Est acquisitus, quatenus dependet a speciebus, ut ex ipsorum terminorum cognitione innoscat, et ita de se intellectus, antequam species aliquas acquirat, sine ullo habitu est, cum enim habitus iste sit lumen determinatum, et circa determinata objecta ad quæ inclinatur, non potest esse idem cum potentia et ex sola ejus indifferentia, et potentialitate resultare, sed ex aliqua determinata representatione objectorum, quæ speciale lumen determinat, et circa specialia objecta inclinationem ponant. Est autem naturalis ille habitus, non formaliter in se, sed radicaliter, quatenus positus speciebus et explicatis terminis ex ipsa natura intellectus provenit tanta adhesio, et inclinatio ad illam veritatem, quod nullo modo potest ei dissentiri, sed naturali vi adhæret illi evidentia, et hoc modo dicitur habitus ille naturalis, non in sui productione, quasi a natura detur, sed in ipsius adhesionem et assensum ex naturæ proportionem ad illam veritatem stabilito.

Conscientia dicitur applicatio scientiæ seu regulæ et principiorum illorum ad operandum, unde habet se tanquam actus seu applicatio non ut habitus, nec ut distincta potentia. Pertinet autem ad intellectum, quia est applicatio dirigens, manifestans, etc. licet supponat motum voluntatis, quatenus illa applicatio voluntarie fit, et practico modo ea generali ratione, qua omnes potentia applicantur a voluntate ad operandum. Unde conscientia tribuitur id quod intellectus est, ut scire, Ecclesiast. vii. *Scit enim conscientia tua*: similiter iudicare et testificari, 1 ad Corinth. x. *Ut quid libertas nostra iudicatur ab aliena conscientia*: Rom. ii. *Testimonium illis red-dente conscientia*. Et similiter dicitur conscientia ligare, excusare, condemnare, etc. Quæ omnia ad cognitionem spectant. Nec obstat, quod etiam dicitur bona vel mala, hoc enim est, quia est regulativa et applicativa ad bonum et malum sicut etiam dicitur intellectus bonus Psal. cx, qui est intellectus practicus. Aliquando tamen attribuitur nomen conscientia ipsi syndaresi, cuius veritas applicatur ad operandum, attribuendo nomen effectus ipsi causæ ut ex Patribus docet S. Thomas 1 p. quæst. lxxix, art. xiii, et videri etiam potest quæst. xvii de Verit. Plura de conscientia pertinent ad Theologos, i-ii, quæst. xix.

QUÆSTIO X.

DE INTELLECTIONE, ET CONCEPTU.

ARTICULUS I.

Utrum intellectio sit de prædicamento actionis, vel qualitatis, distinguaturque realiter a verbo mentis?

Tres sententias generaliter in hac parte reperio. Prima ait intellectio-

nem esse actionem de prædicamento actionis tanquam formalis causalitas, cuius terminus productus est verbum, seu conceptus. Ita Conimbricenses hic c. viii, q. iii, art. ii; Fonseca v. Metaph. c. xv, q. x, sect. ii, et alii etiam ex Thomistis.

Secunda sententia tenet consistere intellectionem in qualitate, sed non distingui a verbo mentis, produci tamen hanc qualitatem vera et propria actione distincta ab ipsa intellectione, sicut quælibet actio distinguitur a suo termino. Ita Suarez lib. i de Trinit. cap. vi, num. v, et lib. iii de Anima, cap. v, num. xi, miraturque valde Thomistas distinguentes actum intelligendi a verbo tanquam duas qualitates impugnare Scotum, qui distinxit ipsum dicere ab intelligere, siquidem si ponunt duas qualitates debent ponere duas actiones sicut et termini sunt distincti. Sententiam Suarez sequitur etiam P. Vasquez 1 p. disput. xxxviii, cap. ii, et disp. cxli, cap. iv, q. iii, et patrocinatur Scotus, qui sentit verbum mentis non esse aliud, quam actum intelligendi in facto esse, ut colligitur ex ejus doctrina in 1, dist. iii, q. viii, et q. vi, §. Hic sunt, et q. vii, §. Ad argumenta opinionum. Addit autem Scotus in 1, dist. ii, quæst. vii, et dist. xxvii, quæst. i et ii, quod dicere et intelligere sunt distinctæ actiones ex natura rei, quem ex eo redarguit Suarez, quia si verbum et actus intelligendi idem sunt, ergo per quam actionem producit verbum, producit etiam actus intelligendi, et sic eadem actio erit dicere et intelligere, quia habet eundem terminum, verbum et actum intelligendi.

Tertia sententia est, intellectionem esse veram operationem de genere qualitatis, quæ per se respicit terminum cognitum, seu objectum, non terminum productum, virtualiter tamen esse productivam verbi,

et hoc verbum est qualitas distincta ab ipsa intellectione. Prima pars est Cajetani 1 p. q. lxxix, art. ii, §. Quoad secundum, et q. xxxiv, art. i ad 2; Ferrariensis ii contra Gent. c. ix in fine, et c. lxxxii, §. Quod si objiciatur; Capreoli in 1, dist. xxxv, q. i, art. iii, et aliorum plurium quos citant, et sequuntur Carmelitani, hic dist. xxxi, q. i, n. vi. Secunda pars, quod virtualiter sit actio productiva termini, est eorundem Auctorum qui licet dicant esse qualitatem, non tamen agnoscunt contra Scotum distinctionem, seu productionem verbi distinctam ab ipso intelligere, ut Cajetanus 1 p. q. xxvii, art. i, Bannez, Zumel, Nazarius super eundem locum. Tertia pars quod sint duæ qualitates, verbum et intellectio, sequitur ex sententia prædicta, quæ ponit intellectionem esse qualitatem, et tamen producere verbum, viderique possunt Auctores apud Carmelitanos, citato loco q. iii, n. xlii.

DICO ERGO PRIMO: In sententia S. Thomæ, quatuor sunt ponendæ in intellectu nostro ad intelligendum requisita, scilicet potentia, seu virtus (ad quam etiam pertinet habitus, seu lumen) species intelligibilis, actus intelligendi, et verbum, seu conceptus, aut species expressa. Constat hoc ex ipso D. Thoma quæstione viii de Potentia, artic. i, ubi inquit: « Quod intelligens in intelligendo ad quatuor potest habere ordinem, scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, et ad conceptionem intellectus, quæ quidem conceptio a tribus prædictis differt. » Id ipsum docet quæstione ix de Potentia, artic. v, et videri etiam potest in quæstione iv de Veritate, art. ii.

Nec potest dici, quod D. Thomas non docet differre verbum ab ipso intelligere, ut est qualitas in facto

esse, sed ut est actio tendens in fieri ad verbum ut ad terminum. Cæterum cum actio ista non sit actio de prædicamento actionis, sed qualitatis, ut ex D. Thoma ostendimus, relinquatur quod sit qualitas distincta, hoc ipso quod D. Thomas dicit differre intellectionem a verbo, de qua distinctione statim agemus.

Ratio autem conclusionis ea est, quam insinuat D. Thomas citato loco, quia ista quatuor ita se habent, quod vel possunt separari, vel unum est causa alterius, ergo distinguuntur. Antecedens patet, nam species et potentia separantur aliquando, quia datur potentia sine specie ut in nobis, illa vero acquiritur, et advenit, vel per acquisitionem, vel per infusionem. Ab ipso vero intelligere distinguuntur potentia, et species, tum quia intelligere est operatio procedens ab illis; tum quia aliquando non intelligimus actu, sed potentia. Et eodem modo distinguuntur a verbo, quod est actualis terminus intellectionis. Verbum autem distinguitur ab intelligere, non quia verbum ipsum possit separari ab intelligere actuali seu quia verbum est aliquid procedens per intelligere, tanquam imago expressa per actum experimentem, alioquin si non esset res procedens per intellectionem ut expressivam, et consequenter distincta ab illa, non possemus ex nostro verbo colligere, et explicare productionem verbi Divini per intellectionem, ut communiter faciunt Patres et Theologi. Potest tamen ipsum intelligere inveniri sine verbo, ideoque separatur ab illo, in Divinis quidem manifeste Spiritus Sanctus, et Filius intelligunt, et non producunt verbum, in nobis autem probabiliter visio beata illud non producit, ut dicemus infra.

DICO SECUNDO: Intellectio etiam ut distinguitur a conceptu produc-